

บทที่ 6

อุดมการณ์: ผลลัพธ์จากการประกอบสร้างความหมายให้แก่บุคคล และกลุ่มบุคคลที่ขัดขึ้นอำนาจของสังคมผ่านระบบสัญญา ของการเล่าเรื่องในภาพยนตร์

จากการประกอบสร้างความหมายให้แก่บุคคลและกลุ่มบุคคลที่ขัดขึ้นอำนาจของสังคมผ่านระบบสัญญาของการเล่าเรื่องในภาพยนตร์ในบทนี้จะนำเสนอผลลัพธ์ที่ได้จากการประกอบสร้างความหมายที่สำคัญนั่นคือ "อุดมการณ์ในการขัดขึ้นหรือ ต่อสู้กับอำนาจของสังคม" ซึ่งจากการวิเคราะห์ภาพยนตร์กลุ่มตัวอย่างที่นำมาศึกษาทั้งสิ้น 57 เรื่อง ผู้วิจัยสามารถสรุปอุดมการณ์ในการขัดขึ้นที่ค้นพบในภาพยนตร์ ออกเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ อุดมการณ์ที่ให้ผู้ขัดขึ้นอำนาจของสังคม "สู้" และอุดมการณ์ที่ให้ผู้ขัดขึ้นอำนาจของสังคม "ถอย"

อุดมการณ์ขัดขึ้นอำนาจของสังคมจากการประกอบสร้างในภาพยนตร์

ในการวิเคราะห์อุดมการณ์ขัดขึ้นอำนาจของสังคมจากการประกอบสร้างในภาพยนตร์ ประกอบด้วยหัวข้อต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) การแบ่งประเภทและนิยามของอุดมการณ์ขัดขึ้นอำนาจของสังคมในภาพยนตร์ ซึ่งในที่นี้มี 2 ประเภทใหญ่ ได้แก่ (1.1) อุดมการณ์ให้สู้ (1.2) อุดมการณ์ให้ถอย (1.3) อุดมการณ์ที่เน้นแนวทางการต่อสู้ (1.4) อุดมการณ์แบบให้รางวัลเพื่อปลอบประโลมผู้กดขี่ และ (1.5) อุดมการณ์ครอบงำ

(2) การวิเคราะห์อุดมการณ์ขัดขึ้นจำแนกตามมุมมองและประเด็นในการต่อสู้

(3) รูปแบบในการประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์ และ

(4) อุดมการณ์ที่ปรากฏในภาพยนตร์เกี่ยวกับกลุ่มที่ขัดขึ้นอำนาจของสังคมกลุ่ม

ต่างๆ

1. การแบ่งประเภทและนิยามของอุดมการณ์ขัดขึ้นอำนาจของสังคมในภาพยนตร์

อุดมการณ์อันเป็นผลลัพธ์จากการประกอบสร้างความหมายในภาพยนตร์นั้นสามารถแบ่งออกเป็น

1.1 อุดมการณ์ที่ให้ผู้ขัดขึ้น “สู้”

อุดมการณ์ให้ผู้ขัดขึ้นสู้สามารถ แบ่งเป็นประเภทย่อยได้ ดังต่อไปนี้

1.1.1 “ถึงจะมีตัวตนที่แตกต่าง แต่ก็เป็นคนดีมีศักดิ์ศรี” หมายถึง ถึงแม้ผู้ขัดขึ้นอำนาจของสังคมจะมี “ตัวตน” ที่แตกต่างไปจากผู้คนส่วนใหญ่ในสังคม ไม่ว่าจะในลักษณะใดก็ตาม ไม่ว่าจะแปลกแยกออกไปจากจารีตของสังคมนั้นๆ เพียงใดก็ตาม ก็ถือเป็นมนุษย์ที่มีศักดิ์ศรีที่ควรได้รับการเคารพในสิทธิและได้รับการปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกันในสังคม เช่น เรื่องราวการต่อสู้ของทีมงานวอลเลย์บอลชาย เพลที่สาม ในโลกกีฬาที่ผู้ชายเป็นใหญ่ แต่พวกเขาก็สามารถเอาชนะการแข่งขันและอคติทางเพศได้ ใน “สตรีเหล็ก” (2543)

1.1.2 “อุดมการณ์ขัดขึ้นต้องสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด” หมายถึง ไม่ว่าในการขัดขึ้นหรือต่อสู้อำนาจของสังคมในรูปแบบต่างๆ ผู้ขัดขึ้นจะต้องสูญเสียสิ่งใดๆ ในชีวิตก็ตาม การไม่ยอมจำนน การขัดขึ้นต่ออำนาจที่มากดขี่ถือเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิต เช่น การต่อสู้ของนักข่าวสาว “ลำยอง” เพื่อสิทธิที่เท่าเทียมกันของสตรี ที่ต้องแลกมาด้วยการเสียความสัมพันธ์กับเพื่อน และคนรัก ใน “ส.อ.ว. ห้อง 2 รุ่น 44” (2533)

1.1.3 “ถึงอ่อนหัดก็จักสู้ดูสักหน” หมายถึง ถึงแม้ผู้ขัดขึ้นจะลุกขึ้นมาต่อสู้อำนาจของสังคมที่กดขี่พวกเขาในรูปแบบต่างๆ เป็นครั้งแรก ยังไม่ประสีประสากับการต่อสู้ และอาจจะไม่สามารถหักทอนอำนาจที่มาปะทะได้ ไม่ว่าจะผลลัพธ์สุดท้ายจะแพ้หรือชนะ แต่ก็ควรที่จะลุกขึ้นสู้ ไม่ยอมจำนน เช่น เรื่องราวของชายขบถดึกดึกและพวกที่ต้องลุกขึ้นมาสู้กับมาเฟียที่คอยรีดไถ ค่าที่จอดรถ ทั้งๆ ที่เป็นที่สาธารณะ เมื่อถูกคุกคาม และขูดรีดอย่างหนัก ใน “ไอ้ ป. 4 ไม่มีเส้น” (2526)

1.1.4 “ความยุติธรรมจะมาถึงในที่สุด” หมายถึง ไม่ว่าในระหว่างการขัดขึ้นหรือต่อสู้ต่ออำนาจของสังคมในรูปแบบต่างๆ ผู้ขัดขึ้นสูญเสียสิ่งใดอันสำคัญในชีวิตหรือแม้แต่ชีวิตของตนเองในการขัดขึ้น ต่อสู้ แต่ท้ายที่สุดแล้วผู้ขัดขึ้นจะได้รับความเป็นธรรมในที่สุด เช่น เรื่องราวการต่อสู้ของครูสมศรี ครูสาวซึ่งเป็นผู้นำการต่อสู้ของชาวบ้านในชุมชนแออัด ที่โดนบริษัทพัฒนาที่ดินไล่ที่ เธอได้พยายามต่อสู้จนสุดชีวิต แม้ชาวบ้านที่ร่วมต่อสู้จะค่อยๆ ถอนตัวไป และตัวเธอต้องเสียชีวิตจากการถูกคนร้ายที่บริษัทพัฒนาที่ดินว่าจ้างมาลอบยิง แต่ในที่สุดก็มีเจ้าหน้าที่รัฐ ผู้มีอุดมการณ์ มาช่วยสานต่อเจตนารมณ์ในการต่อสู้จนได้รับชัยชนะในที่สุด ใน “ครูสมศรี” (2528)

จากอุดมการณ์ให้ผู้ขัดขึ้น “สู้” ที่ปรากฏในภาพยนตร์ไทยตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 – 2550 นั้น จะเห็นได้ว่าอุดมการณ์ทั้งหมดนี้มีลักษณะของการปลดข้ออ้างที่จะไม่สู้ออกไปทั้งสิ้น เช่น ยังไม่แก่ ไม่อยากสู้ อุดมการณ์ในภาพยนตร์ก็บอกว่า “ถึงอ่อนหัดก็จักสู้”, สู้แล้วตาย สู้แล้วแพ้ มีอย่างอื่นที่สำคัญกว่าการต่อสู้ (เช่น ความรัก) อุดมการณ์ในภาพยนตร์ก็จะบอกแก่ผู้ชมว่า “ถึงจะมี

ตัวคนที่แตกต่าง แต่ก็เป็นคนดีมีศักดิ์ศรี", "อุดมการณ์ชัดขึ้นต้องสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด" และ "ความยุติธรรมจะมาถึงในที่สุด"

อุดมการณ์ที่ปรากฏเหล่านี้มีลักษณะเป็นจิตสำนึกที่รับใช้ผลประโยชน์ของตัวเอง ไม่ใช่จิตสำนึกที่รับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นอื่นๆ หากแต่มีระดับของอุดมการณ์ต่อสู้ที่แตกต่างกัน ไป โดยอุดมการณ์ให้ "สู้" ส่วนใหญ่ที่ปรากฏในภาพยนตร์นั้น ค่อนข้างจะเป็นลักษณะของ อุดมการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นไปเอง" (Spontaneous Ideology) ซึ่งมีลักษณะของเป็นหนี้อ่อน ของการต่อสู้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2550: 82) อันแสดงให้เห็นลักษณะ 2 ด้านของการต่อสู้ ด้าน หนึ่ง คือ สภาวะของความไม่พอใจ ความไม่ปรารถนาที่จะอยู่กับระบบที่สร้างความทุกข์ยาก และ ในด้าน หนึ่ง ก็สะท้อนความสิ้นหวัง เพราะเป็นการสู้แบบจนตรอก สู้ไปด้วยแรงแค้น ไม่มีทางอื่นแล้ว จึงหันกลับมาสู้ต่อ ผ่านอุดมการณ์ในภาพยนตร์แบบ "ถึงอ่อนหัดก็จักสู้" และ "ถึงจะมีตัวคนที่แตกต่าง แต่ก็เป็นคนดีมีศักดิ์ศรี"

แต่ส่วนหนึ่งก็ปรากฏลักษณะของ "อุดมการณ์ที่กระทำอย่างมีจิตสำนึก" ที่ตัวละครชัดขึ้นสามารถยืนหยัดการต่อสู้ของตน แม้จะเจอแรงบีบจากอุปสรรคต่างๆ เห็นแจ้งชัดว่าวิธีการใดจะนำตนเองและผู้คนให้พ้นจากการกดขี่ ใน "อุดมการณ์ชัดขึ้นต้องสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด"

1.2 อุดมการณ์ที่ให้ผู้ชัดขึ้น "ถอย"

อุดมการณ์ให้ผู้ชัดขึ้นถอยสามารถ แบ่งเป็นประเภทย่อยได้ ดังต่อไปนี้

1.2.1 "พฤติกรรมนอกกรอบไม่มีวันจะได้รับความสุข" หมายถึง พฤติกรรมใดๆ ก็ตามที่ไม่เป็นไปตามกรอบจารีตของสังคมในด้านต่างๆ ไม่มีวันที่จะได้พบความสุขในชีวิต ผู้ที่มีพฤติกรรมนอกกรอบเหล่านั้นจะต้องพบกับความทุกข์ ความไม่สบายใจ ความโดดเดี่ยวและเคราะห์กรรมในรูปแบบต่างๆ และชีวิตจะค้นพบความสุขได้ เมื่อกลับมาประพฤติตนตามกรอบของสังคม เช่น ชีวิตของสาวเหนือที่ตัดสินใจมาค้าประเวณี ด้วยหวังที่จะให้พ่อ แม่และน้อง ที่ยากจนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น แต่กลับต้องพบว่าพ่อนำเงินที่เธอส่งมาให้ไปเล่นการพนันจนหมดตัว และน้องสาวก็ใจแตก ไม่สนใจเรียนหนังสือ คบผู้ชายไม่เลือกหน้า จนต้องเสียชีวิตในคลินิกทำแท้ง ใน "กลลामแห่งความรัก" (2532)

1.2.2 "แม้ว่าจะเป็นฝ่ายถูกกระทำ แต่ถ้าลุกขึ้นสู้ โดยใช้ความรุนแรง รัฐจะจัดการอย่างเด็ดขาด" หมายถึง แม้วันเวลาที่ผ่านมามีผู้ชัดขึ้นอำนาจของสังคมจะได้รับการเอาเปรียบ กดขี่ ถูก จากผู้ที่เหนือกว่าเพียงใดก็ตาม แต่ถ้าผู้ชัดขึ้นลุกขึ้นสู้ด้วยวิธีการที่รุนแรง จับอาวุธขึ้นสู้ ทำการต่อสู้ หมายถึงชีวิต ฝ่ายตรงข้ามแล้ว อำนาจของรัฐผ่านตำรวจ ทหาร กระบวนการยุติธรรมก็จะไม่ละเว้น และจะเข้ามาจัดการต่อการลุกขึ้นมาชัดขึ้น ต่อสู้ด้วยวิธีการรุนแรงนั้นอย่างเฉียบขาด

ด้วยสรรพกำลังคนและอาวุธเพื่อรักษาสังคมให้มีระเบียบ เช่น เรื่องราวของทองพูน ชายขับแท็กซี่ชาวอิสาน ผู้ขายที่นำมาซื้อรถแท็กซี่เพื่อเป็นเครื่องมือทำมาหากินในการดำรงชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ แต่กลับถูกแก๊งค์ขโมยรถของเสียเจ้าของอุ้มขโมยรถไป ตำรวจก็ไม่สามารถช่วยเหลือเขาได้ ทองพูนจึงบุกเข้าไปค้นหารถในอุ้งด้วยตัวเอง และต่อสู้แก๊งค์ลักรถจนอีกฝ่ายเสียชีวิต แต่ทองพูนก็ไม่เจอรถของเขา และยังคงถูกตำรวจจับในที่สุด ใน “ทองพูนโคกโพ ราษฎร เดิมชั้น” (2520)

1.2.3 “การรักษาอุดมการณ์ขัดขึ้นไว้อาจทำให้สูญเสียสิ่งต่างๆ” หมายถึง การที่ผู้ขัดขึ้น ต่อสู้ต่ออำนาจของสังคมในรูปแบบต่างๆ นั้นผู้ขัดขึ้นจะต้องสูญเสียสิ่งต่างๆ อันเป็นที่รักหรือต้องแลกมาด้วยสิ่งดีๆ ในชีวิต เช่น เรื่องราวของหมอกานต์ หมอหนุ่มมีอุดมการณ์ ผู้เลือกมาทำงานเป็นหมอในท้องถิ่นอันห่างไกล จนเกือบสูญเสียภรรยาสาวที่ไม่สามารถทนชีวิตในชนบท และต้องการให้หมอกานต์เปิดคลินิกเพื่อสร้างฐานะ แม้ในที่สุดหมอกานต์จะตัดสินใจเลือกทำตามสิ่งที่ภรรยาต้องการ แต่เขาก็กลับถูกคนร้ายลูกน้องนายอำเภอลอบยิงจนตายในที่สุด เพราะคิดว่าเขาเป็นตัวการที่ไปฟ้องหน่วยราชการส่วนกลางเรื่องที่นายอำเภอเป็นเจ้าของบ่อนการพนัน ใน “เขาชื่อกานต์” (2516)

1.2.4 “ชาวบ้านอ่อนแอ ธรรมชาติจะลุกขึ้นสู้เอง” หมายถึง หากในเรื่องของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติไม่ว่าจะป่าไม้ ภูเขา ทะเล แล้ว หากชาวบ้าน ร่วมกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ยังไม่มีสำนึกในการปกป้องรักษา ไม่สามารถรวมตัวกันอย่างมีพลังเพียงพอที่จะต่อสู้การทำลายรุกรานของนายทุนได้แล้ว ธรรมชาติจะลุกขึ้นมาปกป้องตัวของมันเอง ลงโทษผู้ที่มารุกราน ด้วยวิธีการอันรุนแรง เกินกว่าที่ใครจะคาดหมายหรือต่อสู้ได้ เช่น เรื่องราวของบุญส่ง ความขี้ขาง ที่เสียรู้เสียยก ไปช่วยลักลอบตัดไม้เถื่อนจนเห็นเหตุการณ์ฆาตกรรมป่าไม้ตงฉินในท้องที่ จำสกลูกน้องเสียยก ตามมาเก็บสมาชิกในครอบครัวของบุญส่ง จนแดงอ่อน ข้างที่บุญส่งเลี้ยงไว้ทนไม่ได้ ลุกขึ้นมาช่วยนาย ไส้กระโทบจำสกลจนตายกลางป่า ใน “คนเลี้ยงช้าง” (2533)

1.2.5 “หนีเสือปะจระเข้ แค่เปลี่ยนมือคนกดขี่” หมายถึง การลุกขึ้นขัดขึ้น ต่อสู้ระบบอำนาจ การปกครองในรูปแบบหนึ่ง โดยหันไปเลือกอีกระบบการปกครองอีกแบบที่คิดว่าดีกว่า ยุติธรรมกว่า ผลลัพธ์สุดท้ายก็อาจจะพบว่าระบบทั้งสองยังมีการเอาเปรียบ กดขี่ประชาชนผู้ด้อยอำนาจกว่าทั้งคู่ไม่แตกต่างกัน” ได้แก่ เรื่องราวการต่อสู้ของอดีตผู้นำนักศึกษาในเหตุการณ์การเรียกร้องประชาธิปไตยของนักศึกษา 14 ตุลาคม 2516 ที่หันหลังให้กับรัฐไทย ไปเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เพื่อหวังเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น ก่อนที่จะพบว่าในพรรคคอมมิวนิสต์ฯ เองก็ไม่มี ความเท่าเทียมอย่างแท้จริง อย่างที่เขาคาดหวังไว้ ใน “14 ตุลาคมครา มประชาชน” (2544)

1.3 อุดมการณ์ที่เน้นแนวทางการต่อสู้

1.3.1 “สู้ด้วยแนวทางสันติ แม้กฎหมายจะไม่ยุติธรรม” หมายถึง แม้ว่าที่ผ่านมาผู้ขัดขืนอำนาจของสังคมจะถูกกดขี่ เอาเปรียบมากเพียงใด และการใช้อำนาจนั้นจะไม่ใช่เป็นธรรมเพียงใด แต่ผู้ขัดขืนควรยึดสันติวิธีในการต่อสู้ ซึ่งจะนำมาซึ่งความสำเร็จมากกว่า และถึงแม้จะไม่สำเร็จในการต่อสู้ แต่ก็ไม่ต้องมีผู้ใดสูญเสียชีวิตในการต่อสู้ อุดมการณ์ที่เน้นแนวทางในการต่อสู้แบบสันติวิธีนี้มีลักษณะเป็น “อุดมการณ์ทางเลือก” (alternative ideology) กล่าวคือ เป็นอุดมการณ์ที่รวมชอมกับระบบวิธีคิดหลักในระดับหนึ่ง ขณะเดียวกันก็ยังคงแนวทางในการต่อสู้ไว้ตัวอย่างของภาพยนตร์ เช่น ภาพยนตร์เรื่อง “หนองหมาว้อ” (2522) ที่ครูผู้มีอุดมการณ์เข้าไปช่วยชาวบ้านในการต่อสู้กับนายทุนที่เอารัดเอาเปรียบ และชี้นำแนวทางการต่อสู้ด้วยสันติวิธี ไม่ให้ชาวบ้านตอบโต้กับนายทุนด้วยความรุนแรง แต่ให้หันมาตั้งสหกรณ์พึ่งตนเองแทน

จากอุดมการณ์ให้ถอยและอุดมการณ์เน้นแนวทางการต่อสู้ที่ปรากฏในภาพยนตร์ มีประเด็นที่น่าสนใจว่าอุดมการณ์หลักใช้อำนาจของสังคมผ่านเรื่องเล่าในภาพยนตร์มุ่งทำลายตัวละครที่มีลักษณะที่เป็น “หน่ออ่อนแห่งการขัดขืน/ ต่อสู้” ผ่านอุดมการณ์ในภาพยนตร์แบบ “พฤติกรรมนอกกรอบไม่มีวันจะได้รับความสุข” และ “การรักษาอุดมการณ์ขัดขืนไว้อาจทำให้สูญเสียสิ่งต่างๆ” ซึ่งตัวละครขัดขืน/ ต่อสู้อำนาจของสังคม แม้เพียงเริ่มต้นสู้ หรือต้องลุกขึ้นขัดขืน เพราะสภาวะความจำเป็นต่างๆ รอบตัวที่ถูกบีบบังคับ ภาพยนตร์ก็ได้ทำการลงโทษผู้ขัดขืนเหล่านี้ผ่านเรื่องเล่าในระบบสัญลักษณ์ของภาพยนตร์เสียแล้ว ซึ่งเมื่อมองในแง่ปฏิสัมพันธ์ระหว่างภาพยนตร์กับผู้ชมแล้ว นี่คือการติดตั้ง กรอบวิธีคิด (conceptual framework) ให้กับผู้ชมว่า เมื่อคุณลุกขึ้นสู้ คุณจะถูกลงโทษ ไม่มีวันได้รับความสุข อันทำให้หน่ออ่อนของการต่อสู้ในใจผู้ชมยอมไม่สามารถฝ่าด่านอุดมการณ์เก่าที่ครอบงำผ่านระบบสัญลักษณ์ในภาพยนตร์ออกมาได้ ปรากฏการณ์เช่นนี้ทำให้เราเห็นการทำงานของกลไกอำนาจที่ทำงานตั้งแต่ แมตตอนที่ภาวะการขัดขืน/ ต่อสู้ในโลกจริงยังไม่เกิดขึ้นด้วยซ้ำ แต่ทำงานล่วงหน้าผ่านระบบสัญลักษณ์ในเรื่องเล่าที่แฝงตัวอยู่ในสถาบันภาพยนตร์ที่คอยรดน้ำร้อนให้กับหน่ออ่อนในการต่อสู้ที่ผุดตัวเหนือดินขึ้นมา ไม่ให้หยั่งรากได้ในสังคม

ประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจซึ่งพบในอุดมการณ์ที่ให้ผู้ขัดขืน “ถอย” และอุดมการณ์ที่เน้นแนวทางการต่อสู้ นั่นคือการที่อุดมการณ์ไม่ได้สนใจต้นเหตุของปัญหาอีกต่อไป กล่าวคือ ไม่สนใจว่าผู้ขัดขืน/ ต่อสู้ โดนภาวะที่ถูกกดขี่มากมาอย่างไร แต่หันไปเน้น แนวทางในการต่อสู้แบบสันติวิธีเข้ามาแทนที่ รวากับ แนวทางการต่อสู้ นั่นคือความชอบธรรมโดยตัวของมันเอง และเป็นสาระที่สำคัญที่สุด ผ่านอุดมการณ์ในภาพยนตร์แบบ “แม้ว่าจะเป็นฝ่ายถูกกระทำ แต่ถ้าลุกขึ้นสู้

โดยใช้ความรุนแรง รัฐจะจัดการอย่างเด็ดขาด” และ “สู้ด้วยแนวทางสันติ แม้กฎหมายจะไม่ยุติธรรม” โดยอุดมการณ์แรกเน้นไปที่การลงโทษผู้ขัดขึ้น/ ต่อสู้ที่ใช้วิธีการที่รุนแรง อย่างการจับอาวุธขึ้นต่อสู้ ขณะที่อุดมการณ์หลังเน้นการสาธิตกรณีตัวอย่างของผู้ขัดขึ้น/ ต่อสู้ที่ใช้แนวทางสันติวิธีในการต่อสู้จนประสบความสำเร็จ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาช่วงเวลาของภาพยนตร์ที่ถูกสร้างให้ถ่ายทอดอุดมการณ์ที่เน้นแนวทางการต่อสู้แบบสันติวิธีนี้ พบว่าภาพยนตร์ส่วนใหญ่ถูกสร้างในช่วงใกล้เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญในสังคมไทย ในช่วง 6 ตุลาคม พ.ศ. 2519 ที่ความขัดแย้งระหว่างฝ่ายขวา หรือพวกกระฎุมพีใหม่ กับกลุ่มนักศึกษา ที่เป็นกระบวนการต่อเนื่องยาวนาน ได้ปะทุตัวออกมา ภายใต้ขบวนการที่มีคำขวัญว่า “ขวาพิฆาตซ้าย” (เบเนดิก แอนเดอร์สัน, 2551:135-136) ที่เหตุการณ์ลงเอยด้วยการใช้ความรุนแรงพิฆาตนักศึกษาในที่สุด โดยภาพยนตร์ที่เน้นไปที่การลงโทษผู้ขัดขึ้น/ ต่อสู้ ได้แก่ “เทวดาเดินดิน” (2518), ทองพูนโคกโพธิ์ราษฎร์เต็มขั้น” (2520) และ “คนกลางแดด” (2521) และภาพยนตร์ที่เน้นแนวทางสันติวิธีในการต่อสู้ ได้แก่ “ทองปาน” (2519) และ “หนองหมาว้อ” (2522)

1.4 อุดมการณ์แบบให้รางวัลเพื่อลอบประโลมผู้ถูกกดขี่

อุดมการณ์ที่ปรากฏ ได้แก่

1.4.1 “ชีวิตได้รับความสุขสมหวังเกินความคาดหมายในที่สุด” หมายถึง ไม่ว่าชีวิตที่ผ่านมาผู้ขัดขึ้นจะทุกข์ยาก ลำบาก ถูกกดขี่มาแค่ไหน ในท้ายที่สุดจะได้รับความสุขสมหวังเกินความคาดหมาย เช่น เรื่องราวของนักฟุตบอลจากประเทศอาร์เจนตินาที่สามารถเข้ารอบบอลโลกได้โดยมีชาวไทยเป็นโค้ชและนายทุน ใน “หมากเตะรีเทิร์นส์” (2549)

อุดมการณ์ในลักษณะนี้เป็นไปตามลักษณะของ “ภาคปฏิบัติการของอุดมการณ์” ตามแนวคิดของอัลธุสเซอร์ (Althusser) ที่โลกภาพยนตร์ทำให้กรณียกเว้น (exceptional case) ได้กลายเป็นข้อเท็จจริงทั่วไป (generalization) เพื่อที่จะให้ความหวังกับผู้คนที่ถูกกดขี่ในสังคมให้ทนยอมรับภาวะของการกดขี่นั้นต่อไป ซึ่งในที่นี้อุดมการณ์ดังกล่าวมักถูกนำมาใช้กับตัวละครที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติ

1.5 อุดมการณ์ครอบงำ

1.5.1 “ชีวิตของคนชั้นล่าง จะสมหวัง ถ้ามีนายทุนสนับสนุน” หมายถึง ชีวิตของคนชั้นล่างนั้นจะพบความสุข ความมั่นคงในชีวิตทั้งเรื่องส่วนตัว ความก้าวหน้าในอาชีพการงาน วัฒนธรรม จักต้องมีนายทุนอยู่เบื้องหลัง เป็นผู้ให้การสนับสนุน การช่วยเหลือ ได้แก่ เรื่องราวของ

หนุ่มเร่ขายยา ที่ประสบความสำเร็จเป็นนักร้องที่โด่งดัง มีเงินไปขอสาวที่ตนหมายปองได้ เพราะมี
นายทุนสนับสนุน ใน “อีสาวโรงงาน” (2534)

1.5.2 “บทบาทสำคัญกว่าความรู้สึกรักส่วนตัว” หมายถึง เมื่อใช้ชีวิตคู่ลงเอยกับสามี
แม้จะเป็นภรรยาอย่างไม่เต็มใจ และมีคนรักอยู่แล้ว ก็คิดเสียว่าเป็นโชคชะตากำหนด ยอมรับสิ่ง
นั้น และทำหน้าที่ภรรยาที่ดีต่อไป ได้แก่ เรื่องราวของหญิงสาวที่ต้องตกเป็นภรรยาของสามีเพราะ
ถูกขโมยใจ จนมีลูกด้วยกัน ที่เลือกที่จะกลับไปหาคนรักเก่า ก่อนที่จะพบว่าคนรักเก่าไม่ได้ดีอย่างที่
เธอคิดไว้และรักเธออย่างแท้จริง และสามีต่างหากเป็นคนที่ให้อภัยและห่วงใยเธออย่างแท้จริง ใน
“ชู” (2516)

2. การวิเคราะห์อุดมการณ์ชัดขึ้นจำแนกตามมุมมองและประเด็นในการต่อสู้

จากภาพยนตร์ทั้ง 57 เรื่อง ผู้วิจัย พบอุดมการณ์ในการต่อสู้ ประเภทต่างๆ ตาม
นิยาม ข้างต้น ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 6-1: การประกอบสร้างอุดมการณ์ให้แก่บุคคลและกลุ่มบุคคลที่ติดพันอำนาจของสังคมผ่านระบบสัญลักษณ์โดยจำแนกตาม
 มุมมองและประเด็นในการต่อสู้

ตัวแปร	อุดมการณ์ให้					อุดมการณ์ให้โดย					อุดมการณ์ เน้นแนวทางต่อสู้	อุดมการณ์ ปลดปล่อย	อุดมการณ์ ครอบงำ	อื่นๆ
	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ	ปัญหาทางสังคม ที่ประชาชนประสบ
มุมมอง	อดก.หลัก	0	2	3	0	5	13	4	2	2	21	2	1	2
	อดก.ปัตตานี	12	5	2	2	21	1	0	0	0	1	0	1	2
	รวม	12	7	5	2	26	14	4	2	2	22	2	2	4
ประเด็น ในการ ต่อสู้	เชิง การเมือง เศรษฐกิจ	0	5	4	1	10	0	2	1	2	5	0	0	2
	เชิง อัตลักษณ์	12	2	1	1	16	14	2	1	0	17	2	2	2
	รวม	12	7	5	2	26	14	4	2	2	22	2	2	4

จากตารางข้างต้น ในภาพรวม จะเห็นได้ว่า แม้ภาพยนตร์ไทยผลิตเรื่องเล่าของผู้ขัดขึ้นอำนาจของสังคมมากก็จริง แต่เรื่องเล่าเป็นการบอกให้ต่อสู้เพียงครั้งเดียว ขณะที่อีกครึ่งหนึ่งให้ถอยออกจากการขัดขึ้น/ต่อสู้เสีย และส่วนหนึ่งก็เป็นการปรามเรื่องวิธีการต่อสู้ หรือไม่ก็ปลอบประโลมให้ทนต่อสภาวะที่กดขี่นั้นต่อไป หรือการเล่าเรื่องแบบครอบงำที่ให้สนับสนุนให้ผู้ขัดขึ้น/ต่อสู้ทนอยู่กับสภาวะที่ถูกกดขี่อย่างไม่เท่าเทียมต่อไป

อุดมการณ์ที่พบมากที่สุด 3 อันดับแรกได้แก่ พฤติกรรมนอกกรอบไม่มีวันจะได้รับความสุข (14 เรื่อง) รองลงมาได้แก่ ถึงตัวตนจะแตกต่างแต่ก็เป็นคนดีมีศักดิ์ศรี (12 เรื่อง) และอุดมการณ์ขัดขึ้นสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด (7 เรื่อง)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามมุมมอง ในส่วนของ “มุมมองอุดมการณ์หลัก” อุดมการณ์ที่พบมากที่สุดได้แก่ พฤติกรรมนอกกรอบไม่มีวันได้รับความสุข (13 เรื่อง) โดยเป็นจำนวนที่ทั้งห้าอันดับที่ 2 และ 3 อันได้แก่ แม้จะเป็นฝ่ายถูกกระทำ แต่หากสู้ด้วยวิธีการรุนแรง อำนาจรัฐก็จะจัดการอย่างเด็ดขาด (4 เรื่อง) และ ถึงอ่อนหัดก็จักสู้ (3 เรื่อง)

ขณะที่ใน “มุมมองอุดมการณ์ขัดขึ้น” อุดมการณ์ที่พบมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ ถึงตัวตนจะแตกต่างแต่ก็เป็นคนดีมีศักดิ์ (11 เรื่อง) รองลงมาได้แก่ อุดมการณ์ขัดขึ้นสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด (5 เรื่อง) และถึงอ่อนหัดก็จักสู้ดูสักหน และความยุติธรรมจะมาถึงในที่สุด (อย่างละ 2 เรื่อง)

เมื่อพิจารณาจำแนกตามประเด็นในการต่อสู้แล้ว ใน “ประเด็นเชิงการเมืองเศรษฐกิจ” อุดมการณ์ที่พบมากที่สุด 3 อันดับแรก ได้แก่ อุดมการณ์ขัดขึ้นสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด (5 เรื่อง) รองลงมาได้แก่ ถึงอ่อนหัดก็จักสู้ดูสักหน (4 เรื่อง) และ สู้อย่างสันติ แม้จะไม่ได้รับความยุติธรรม (3 เรื่อง)

ส่วนใน “ประเด็นเชิงอัตลักษณ์” อุดมการณ์ที่พบมากที่สุด ได้แก่ พฤติกรรมนอกกรอบไม่มีวันได้รับความสุข (14 เรื่อง) รองลงมาได้แก่ ถึงตัวตนจะแตกต่างแต่ก็เป็นคนดีมีศักดิ์ศรี (11 เรื่อง) ทั้งห้าอุดมการณ์อื่นๆ

3. รูปแบบในการประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์

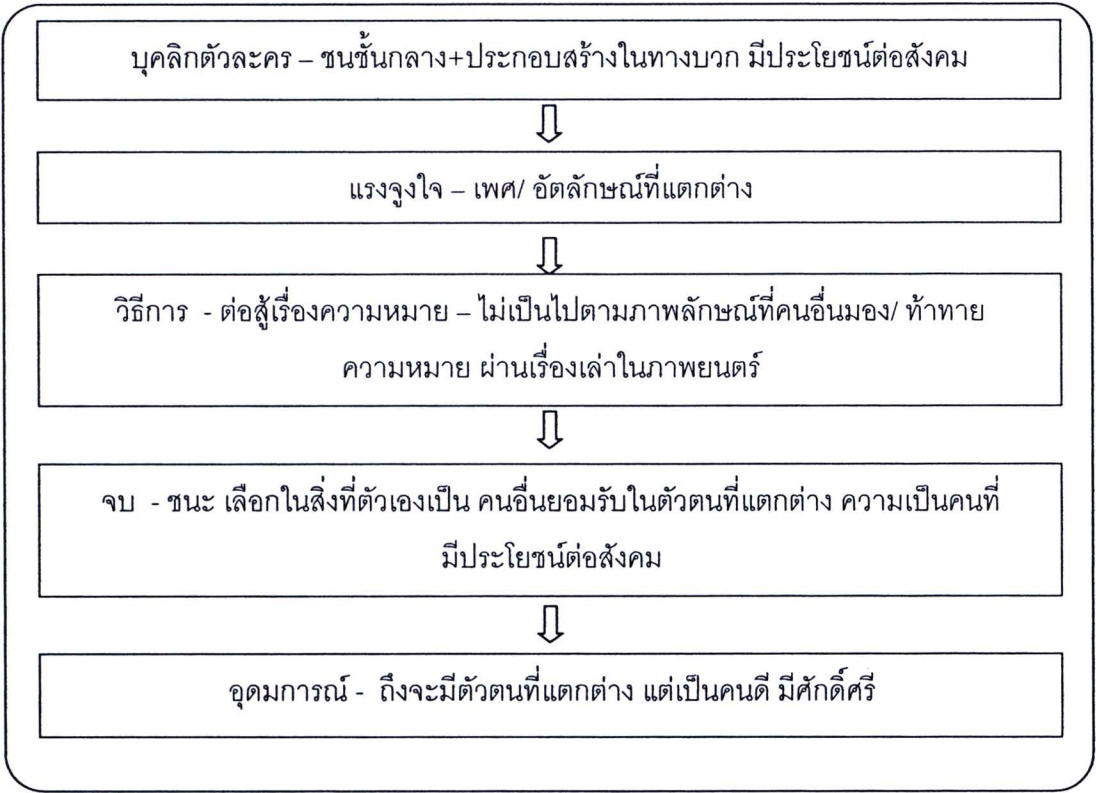
ในที่นี้จะเป็นการวิเคราะห์โครงสร้างในการเล่าเรื่องในภาพยนตร์อันนำไปสู่อุดมการณ์ต่างๆ ซึ่งพิจารณาจาก (1) ลักษณะบุคลิกตัวละคร (2) แรงจูงใจ (3) วิธีการในการขัดขึ้นต่อสู้ และ (4) ตอนจบ โดยพิจารณาการเลือกคุณลักษณะต่างๆ (Paradigmatic) มาร้อยเรียงกัน

(Syntagmatic) ในประเด็นต่างๆ โดยมีรายละเอียดในการประกอบสร้างแต่ละอุดมการณ์ดังต่อไปนี้

3.1 อุดมการณ์ที่ให้ผู้ขัดขึ้น “สู้”

3.1.1 “ถึงจะมีตัวตนที่แตกต่าง แต่ก็เป็นคนดีมีศักดิ์ศรี”

ภาพยนตร์ที่การประกอบสร้างเรื่องเล่าซึ่งนำไปสู่อุดมการณ์ในการขัดขึ้นว่า “ถึงจะมีตัวตนที่แตกต่าง แต่ก็มีศักดิ์ศรี” นั้น ปรากฏจำนวนทั้งสิ้น 11 เรื่องแต่จัดอยู่ในมุมมองอุดมการณ์ขัดขึ้น ประเด็นเชิงอัตลักษณ์ ทั้งสิ้น ได้แก่ “โชน” (2513), “หย่าเพราะมีชู” (2528), “ช่างมันฉันไม่แคร์” (2529), “ฉันผู้ชายนะยะ” (2530), “ดิฉันไม่ใช่โสเภณี” (2536), “คนจร ฯลฯ” (2542), “สตรีเหล็ก” (2543), “สุดเสน่หา” (2546), “บิวตี้ฟูลบ็อกเซอร์” (2546), “หมอเจ็บ” (2547) และ “สัตว์ประหลาด” (2547)

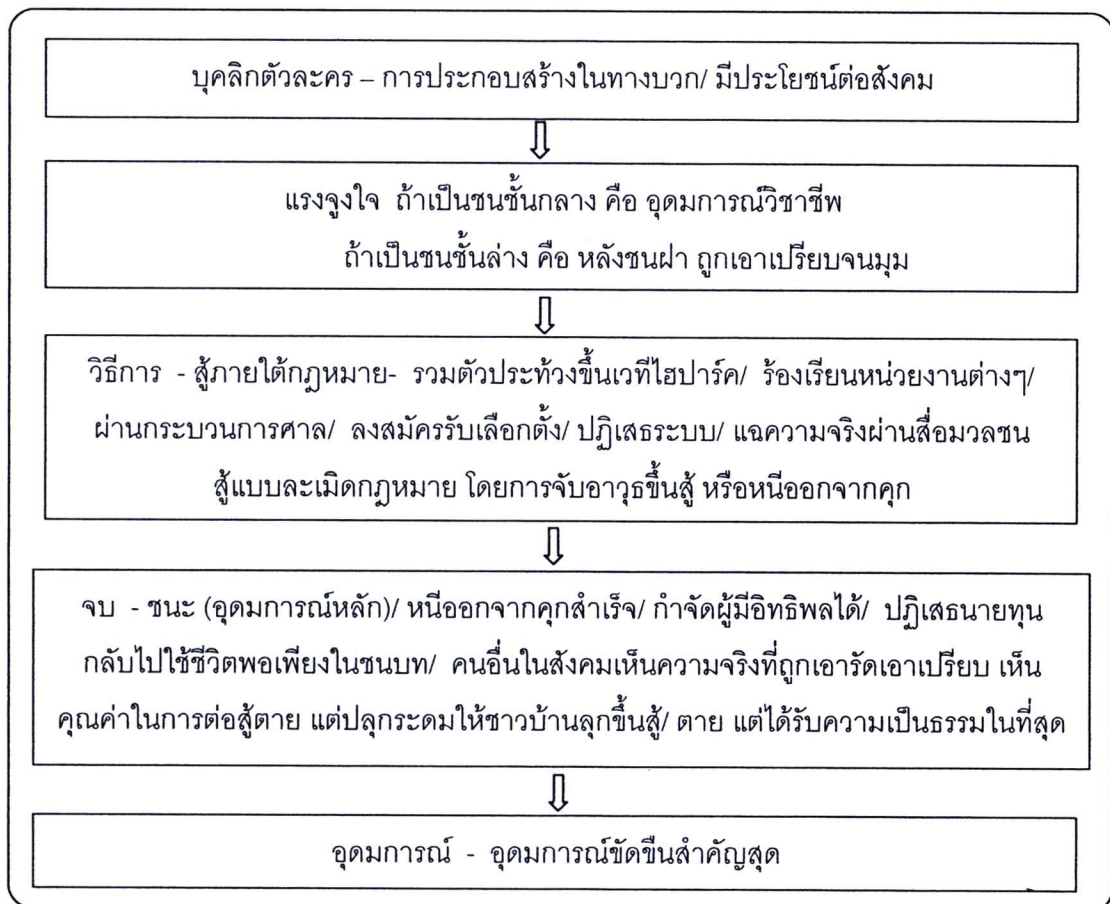
ภาพที่ 6-1: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์ “ถึงจะมีตัวตนที่แตกต่าง แต่ก็เป็นคนดีมีศักดิ์ศรี”

จุดร่วม ทั้งหมดเป็นประเด็นเกี่ยวกับชนชั้นกลาง ที่มีตัวตนที่แตกต่างกันไป ในแต่ละบริบทได้แก่ เรื่องของเพศที่สาม, ผู้หญิง, คนบ้าในสังคม และคนที่ทำงานวิชาชีพหมอ

3.1.2 “อุดมการณ์ขัดแย้งต้องสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด”

ภาพยนตร์ที่การประกอบสร้างเรื่องเล่าซึ่งนำไปสู่อุดมการณ์ในการขัดแย้งว่า “อุดมการณ์ขัดแย้งสำคัญที่สุด” นั้น ปรากฏจำนวนทั้งสิ้น 7 เรื่องโดยถูกจัดอยู่ใน มุมมองอุดมการณ์หลัก ประเด็นการเมือง เศรษฐกิจ จำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ “ผู้แทนนอกสภา” (2523) และ “ปลัดบ้านนอก” (2536)

ส่วนภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในอุดมการณ์ขัดแย้งปรากฏจำนวน 5 เรื่อง โดยภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในประเด็นเชิงการเมือง เศรษฐกิจได้แก่ “เทพธิดาโรงงาน” (2517), “ครูสมศรี” (2528)” และ “ทุ่งกุลาร้องไห้” (2523) และภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในประเด็นเชิงอัตลักษณ์ ได้แก่ “ส.อ.ว. ห้อง 2 รุ่น 44” (2533) และ “น.ช. นักโทษชาย” (2545)

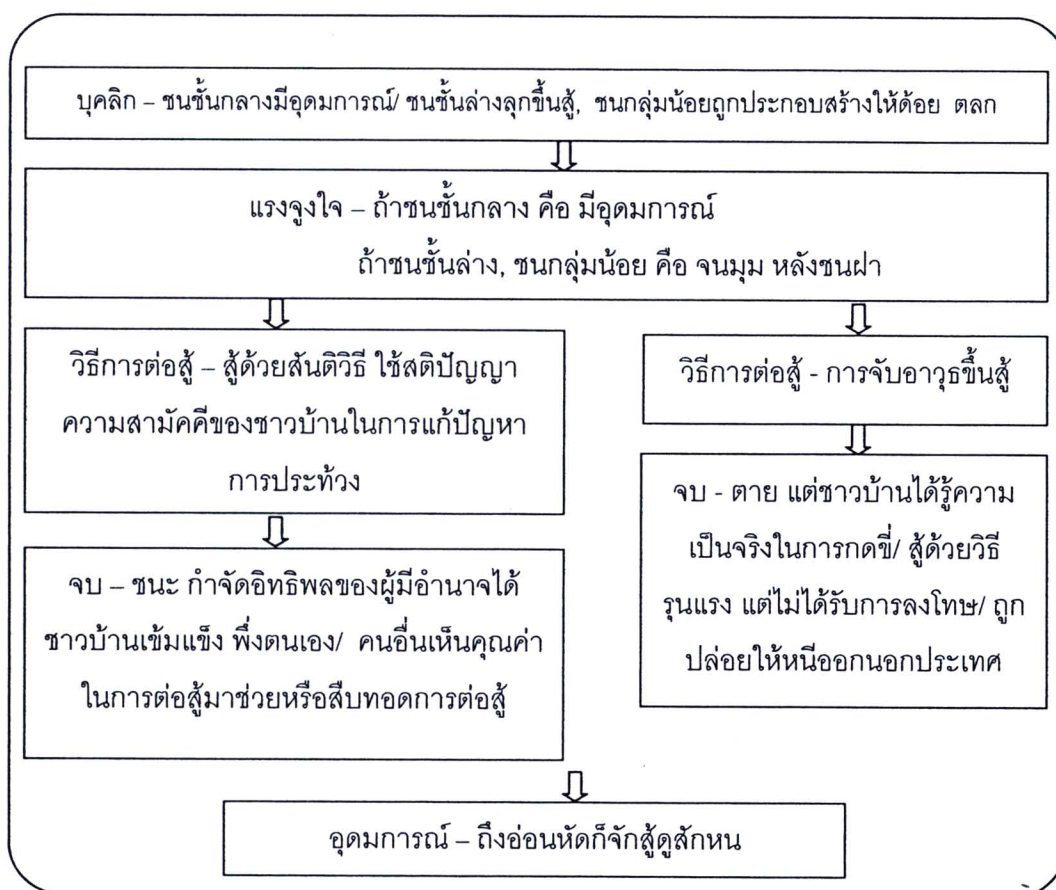
ภาพที่ 6-2: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์

“อุดมการณ์ขัดแย้งต้องสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด”

จุดร่วม คือการที่ตัวละครขัดแย้งกันต้องผ่านอุปสรรคต่างๆ ที่บั่นทอนอุดมการณ์ขัดแย้ง ไม่ว่าจะเป็นการมีมิตรที่ตะล่อมให้ยอมจำนนต่ออุดมการณ์หลัก, การเผชิญกับอุดมการณ์คู่แข่งอย่างความรัก, ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน, การมีฐานะที่ดีขึ้น หรือ การถูกขู่ฆ่าหมายเอาชีวิต แต่ผู้ขัดแย้งยังไม่หวั่นไหว ยังคงอุดมการณ์ในการขัดแย้งไว้อย่างไม่เปลี่ยนแปลง

3.1.3 “ถึงอ่อนหัดก็จักสู้ดูสักหน”

ภาพยนตร์ที่การประกอบสร้างเรื่องเล่าซึ่งนำไปสู่อุดมการณ์ในการขัดแย้งว่า “ถึงอ่อนหัดก็จักสู้” นั้น ปรากฏจำนวนทั้งสิ้น 5 เรื่อง โดยเป็นภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในมุมมองอุดมการณ์หลัก ประเด็นเชิงการเมือง เศรษฐกิจ 2 เรื่อง ได้แก่ “เทพเจ้าบ้านบางปูน” (2523) และ “ครูดอย” (2525) และประเด็นอัตลักษณ์ ได้แก่ “คนภูเขา” (2522) และ ถูกจัดอยู่ในมุมมองอุดมการณ์ขัดแย้ง ประเด็นเชิงการเมือง เศรษฐกิจทั้ง 2 เรื่อง ได้แก่ “ประชาชนนอก” (2521) และ “ไอ้ ป.4 ไม่มีเส้น” (2526)

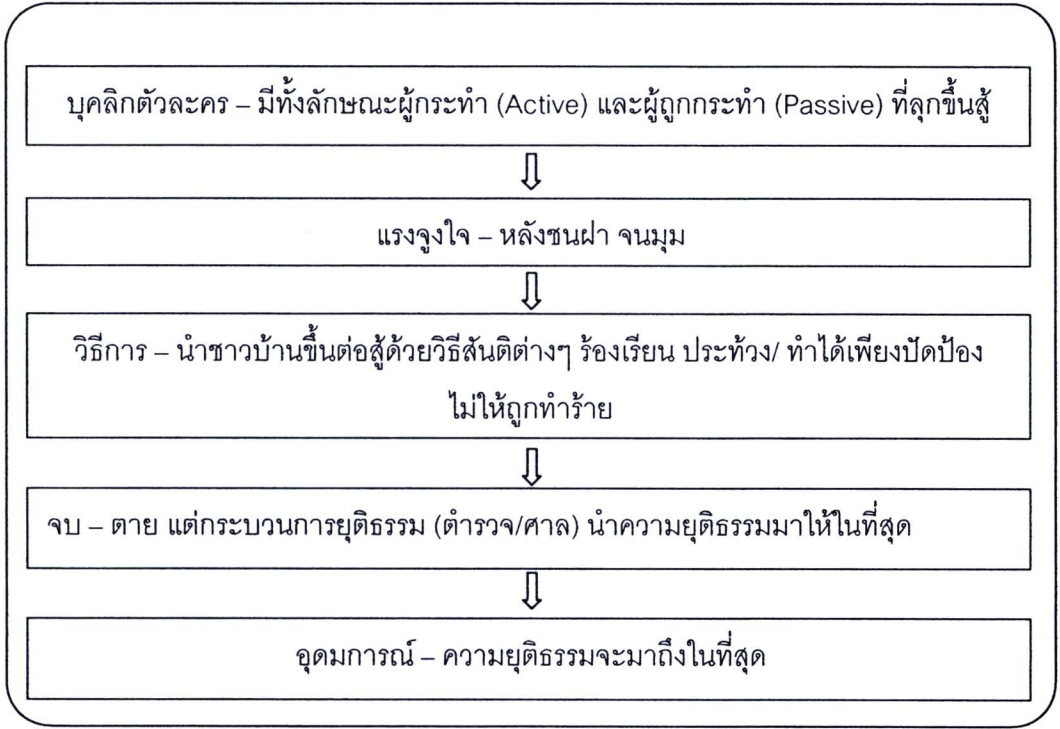

ภาพที่ 6-3: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์ “ถึงอ่อนหัดก็จักสู้ดูสักหน”

จุดร่วม ภาพยนตร์ทั้งหมดในกลุ่มนี้นัย ตัวละครขัดขึ้น มีลักษณะที่ ลุกขึ้นสู้เป็นครั้งแรก ยังเป็นหน่ออ่อนแห่งการขัดขึ้น/ ต่อสู้

3.1.4 “ความยุติธรรมจะมาถึงในที่สุด”

ภาพยนตร์ที่การประกอบสร้างเรื่องเล่าซึ่งนำไปสู่อุดมการณ์ในการขัดขึ้นว่า “ความยุติธรรมจะมาถึงในที่สุด” นั้น ปรากฏจำนวน 2 เรื่อง ซึ่งล้วนแต่ถูกจัดอยู่ในมุมมอง อุดมการณ์ขัดขึ้น ทั้งนี้โดยจำแนกเป็นประเด็นเชิงการเมืองเศรษฐกิจ ได้แก่ “ครูสมศรี” (2528) และ ประเด็นเชิงอัตลักษณ์ ได้แก่ “คืนบาปพรหมพิราม” (2546)

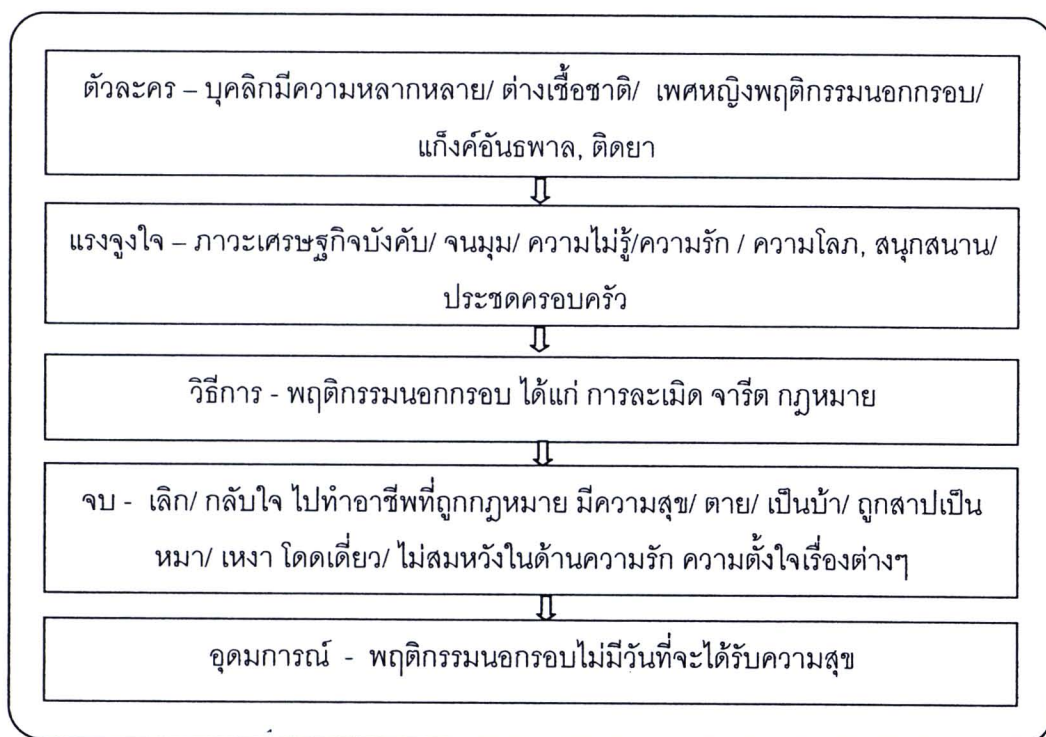
ภาพที่ 6-4: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์“ความยุติธรรมจะมาถึงในที่สุด”

จุดร่วม (1) ในการขัดขึ้น/ ต่อสู้ กว่าจะได้รับความยุติธรรม ผู้ขัดขึ้น/ ต่อสู้จะตายก่อน (2) ผู้ที่มาสานต่อการต่อสู้ เป็นชั้นกลาง มีความรู้ อยู่ในตำแหน่งหน้าที่ที่มีศักยภาพในการต่อสู้

3.2 อุดมการณ์ที่ให้ผู้ขัดขึ้น “ถอย”

3.2.1 “พฤติกรรมนอกกรอบไม่มีวันจะได้รับความสุข”

ภาพยนตร์ที่การประกอบสร้างเรื่องเล่าซึ่งนำไปสู่อุดมการณ์ในการขัดขึ้นว่า “พฤติกรรมนอกกรอบไม่มีวันจะได้รับความสุข” นั้นล้วนแต่เป็นภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในประเด็นการต่อสู้เชิงอัตลักษณ์ทั้งสิ้น ปรากฏจำนวน 14 เรื่อง โดย ปรากฏในภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในมุมมองอุดมการณ์หลัก 13 เรื่อง ได้แก่ “เทพธิดาโรงแรม” (2517), “แผ่นดินของเรา” (2519), “อีฟรักคนเร่เมือง” (2523), “แม่เลือกเกิดได้” (2525), “น้ำพุ” (2527), “ผีเสื้อและดอกไม้” (2528), “ฉันรักผิวเขา” (2530), “ทองประกายแสด” (2531), “กลลวงแห่งความรัก” (2532), “เด็กเสเพล” (2539), “ผู้หญิง 5 บาป” (2545), “เคอะเมื่อย” (2548) และ “สายลับจับบ้านเล็ก” (2550) และปรากฏในภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในมุมมองอุดมการณ์ขัดขึ้น 1 เรื่อง ได้แก่ “2499 อันธพาลครองเมือง” (2540) ซึ่งเป็นภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในมุมมองอุดมการณ์ขัดขึ้น เนื่องจากปรากฏตำแหน่งของผู้เล่าเรื่องว่าเป็นการเล่าจากมุมมอง เปี้ยก วิสุทธิกษัตริย์ ซึ่งเป็นเพื่อนสนิทร่วมแก๊งค์ของ แดง ไบเล่ย์ จิกโก ผู้เป็นตัวละครเอกผู้ขัดขึ้นอำนาจของสังคม

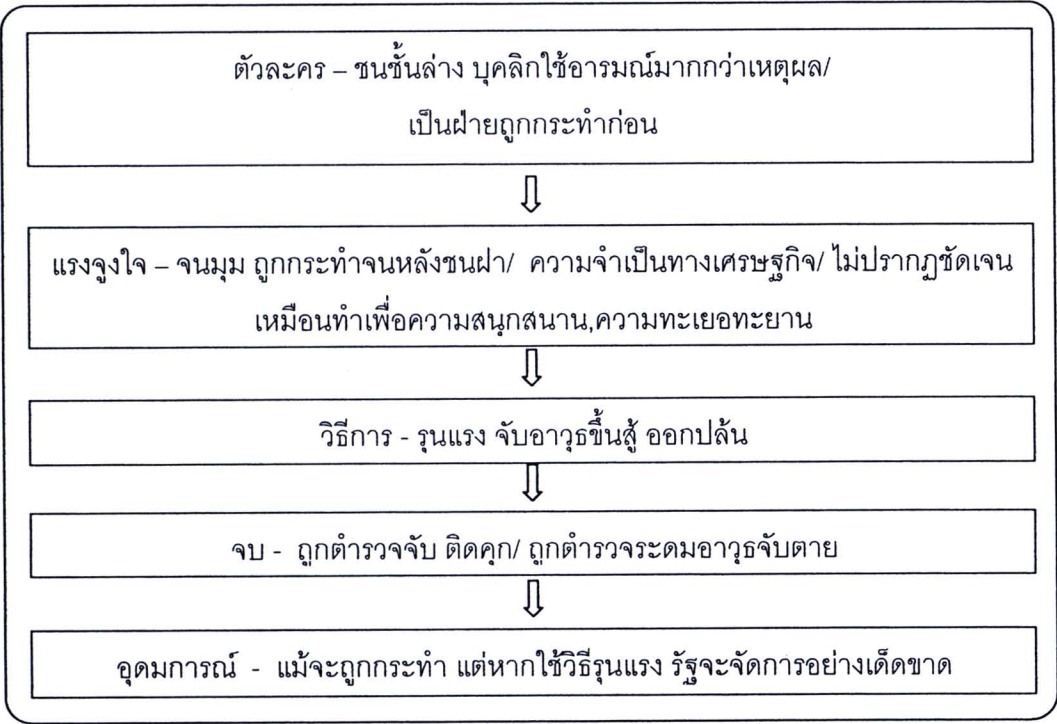
ภาพที่ 6-5: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์

“พฤติกรรมนอกกรอบไม่มีวันจะได้รับความสุข”

จุดร่วม ภาพยนตร์ทั้งหมดนี้ตัวละครขัดขึ้นฯ ทำการต่อสู้เชิงอัตลักษณ์ และเป็น การต่อสู้ของชนชั้นกลาง

3.2.2 “แม้ว่าจะเป็นฝ่ายถูกกระทำ แต่ถ้าลุกขึ้นสู้ โดยใช้ความรุนแรง รัฐจะจัดการ อย่างเด็ดขาด

ภาพยนตร์ที่การประกอบสร้างเรื่องเล่าซึ่งนำไปสู่อุดมการณ์ในการขัดขึ้นว่า “แม้ จะถูกกระทำ หากสู้ด้วยวิธีการรุนแรง รัฐจะจัดการอย่างเฉียบขาด” นั้น ล้วนแต่เป็นภาพยนตร์ที่ถูก จัดอยู่ในมุมมองอุดมการณ์หลักทั้งสิ้น จำนวน 4 เรื่อง โดยเป็นภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในประเด็นเชิง การเมืองเศรษฐกิจ 2 เรื่อง ได้แก่ “ทองพูน โคกโพราษฎ์เต็มขั้น” (2520) และ “คนกลางแดด” (2521) ส่วนภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในประเด็นเชิงอัตลักษณ์ ได้แก่ “เทวดาเดินดิน” (2518) และ “มือปืน” (2526)

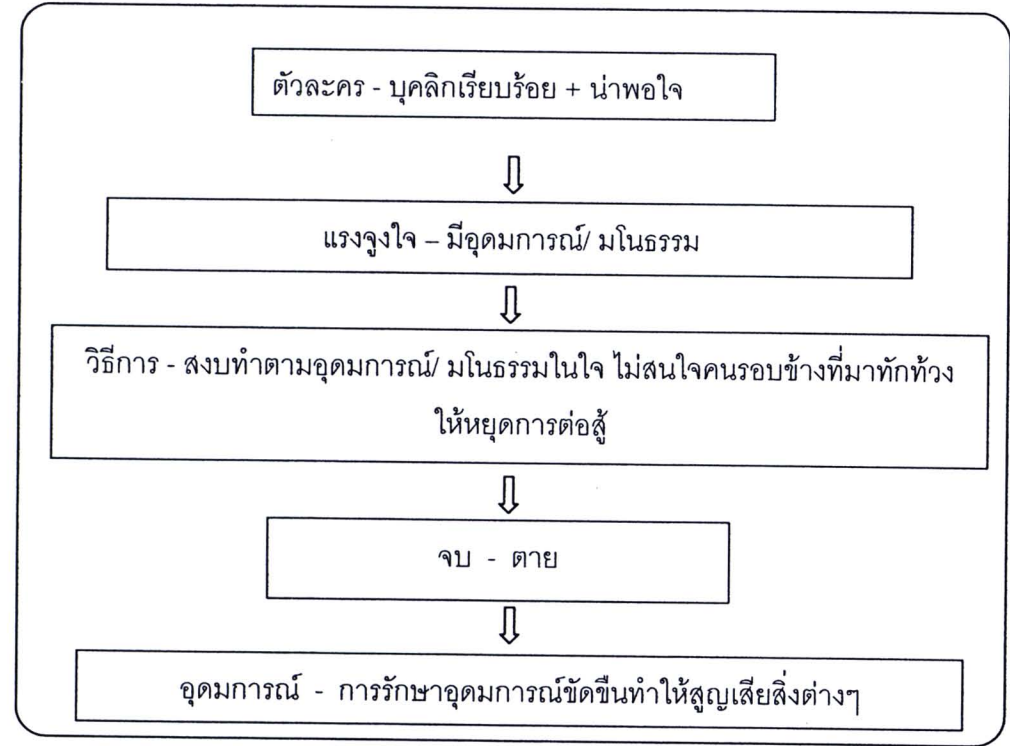

ภาพที่ 6-6: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์ “แม้ว่าจะเป็นฝ่ายถูกกระทำ แต่ถ้าลุกขึ้นสู้ โดยใช้ความรุนแรง รัฐจะจัดการอย่างเด็ดขาด”

จุดร่วม ล้วนแต่เป็นภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในมุมมองอุดมการณ์หลัก / ส่วนใหญ่ เป็นเรื่องของชนชั้นล่าง ซึ่งมีภูมิหลัง หรือสาเหตุอันนำไปสู่การขัดขึ้นมาจากการที่ผ่านที่ถูกเอารัดเอาเปรียบถูกกระทำจาก ผู้มีอำนาจ

3.2.3 “การรักษาอุดมการณ์ขัดขึ้นไว้อาจทำให้สูญเสียสิ่งต่างๆ”

ภาพยนตร์ที่การประกอบสร้างเรื่องเล่าซึ่งนำไปสู่อุดมการณ์ในการขัดขึ้นว่า “อุดมการณ์ขัดขึ้นทำให้สูญเสียสิ่งต่างๆ” นั้น ปรากฏแต่ในภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในมุมมองอุดมการณ์หลักทั้งคู่ ในประเด็นการเมืองเศรษฐกิจ ได้แก่ ภาพยนตร์ เรื่อง “เขาชื่อกานต์” (2516) และในประเด็นเชิงอัตลักษณ์ ได้แก่ “ไอ้ฟัก” (2547)

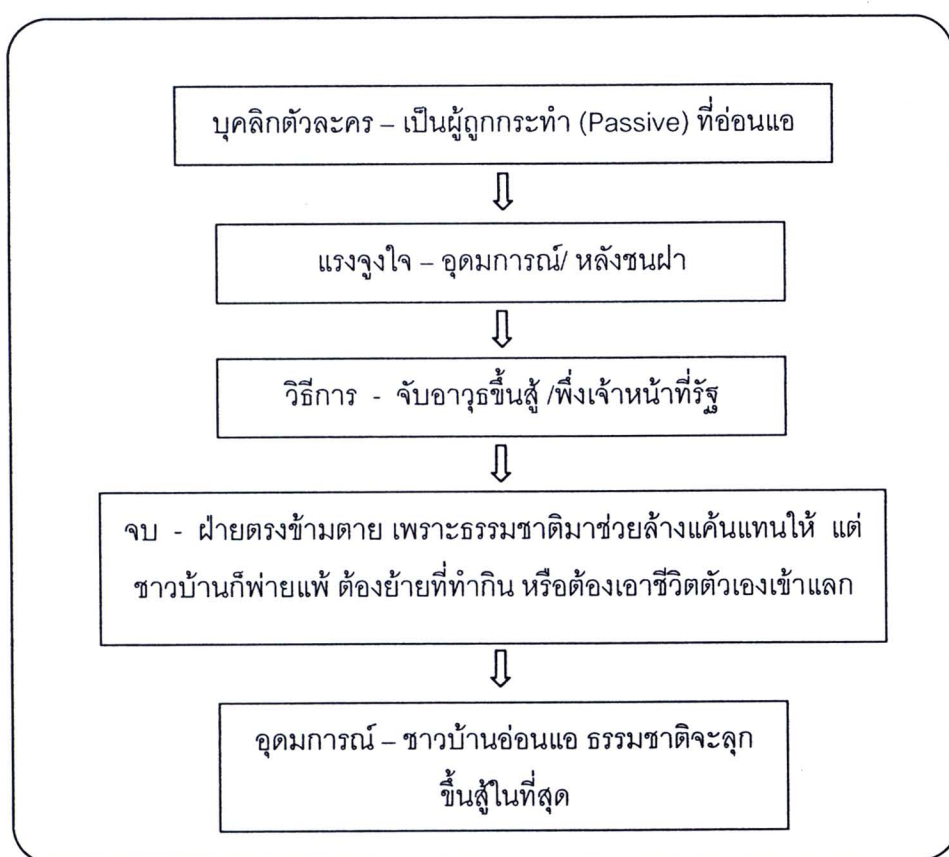
ภาพที่ 6-7: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์ “การรักษาอุดมการณ์ขัดขึ้นไว้อาจทำให้สูญเสียสิ่งต่างๆ”

จุดร่วม นั่นคือตัวละครขัดขึ้นซึ่งถูกประกอบสร้างให้มีลักษณะทางบวกสูง มีอุดมการณ์ เสียสละ มีมโนธรรม แต่เพื่อผดุงอุดมการณ์หรือมโนธรรมนั้น ทำให้ขัดแย้งกับบุคคลที่

อยู่รอบข้าง ซึ่งเป็นไปได้ตั้งแต่คนรัก ขยายวงกว้างไปถึงคนในชุมชน และสูญเสียสิ่งต่างๆ ในชีวิตจนแม้กระทั่งชีวิตของตัวเอง

3.2.4 “ชาวบ้านอ่อนแอ ธรรมชาติจะลุกขึ้นสู้เอง”

ภาพยนตร์ที่การประกอบสร้างเรื่องเล่าซึ่งนำไปสู่อุดมการณ์ในการขัดขึ้นว่า “ชาวบ้านอ่อนแอ ธรรมชาติจะลุกขึ้นสู้เองในที่สุด” นั้น ปรากฏจำนวน 2 เรื่อง ซึ่งต่างถูกจัดอยู่ในกลุ่มมุมมองอุดมการณ์หลัก และประเด็นการต่อสู้เชิงการเมืองเศรษฐกิจ ได้แก่ “อุกาฟ้าเหลือง” (2523) และ “คนเลี้ยงช้าง” (2533)

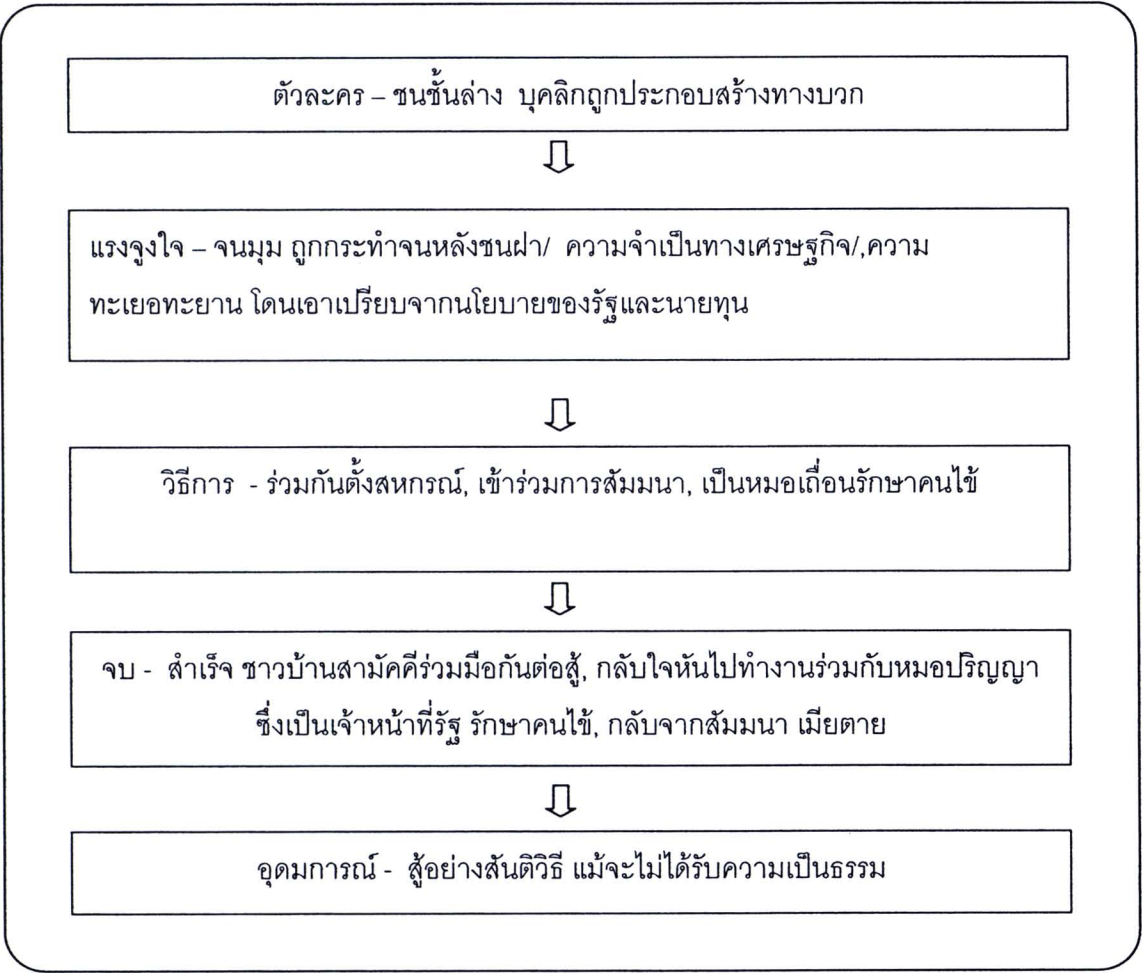
ภาพที่ 6-8: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์
“ชาวบ้านอ่อนแอ ธรรมชาติจะลุกขึ้นสู้เอง”

จุดรวม ชาวบ้านมีลักษณะอ่อนแอ ไม่สามารถปกป้อง ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นแหล่งอยู่ชั่วคราว ผู้นำได้ธรรมชาติจึงปกป้องตัวเอง ด้วยการเอาชีวิตคนที่ทำร้ายธรรมชาติ

3.3 อุดมการณ์ที่เน้นแนวทางการต่อสู้

3.3.1 “สู้ด้วยแนวทางสันติ แม้กฎหมายจะไม่ยุติธรรม”

ภาพยนตร์ที่การประกอบสร้างเรื่องเล่าซึ่งนำไปสู่อุดมการณ์ในการขัดขึ้นว่า “สู้ อย่างสันติ แม้จะไม่ได้รับความเป็นธรรม” ปรากฏจำนวน 3 เรื่อง โดยภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ใน มุมมองอุดมการณ์หลัก ประเด็นเชิงการเมือง เศรษฐกิจ จำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ “หมอบ้านนอก” (2528) ส่วนภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในมุมมองอุดมการณ์ขัดขึ้น ประเด็นเชิงการเมืองเศรษฐกิจ ได้แก่ “ทองปาน” (2518) และ “หนองหมาว้อ” (2522)

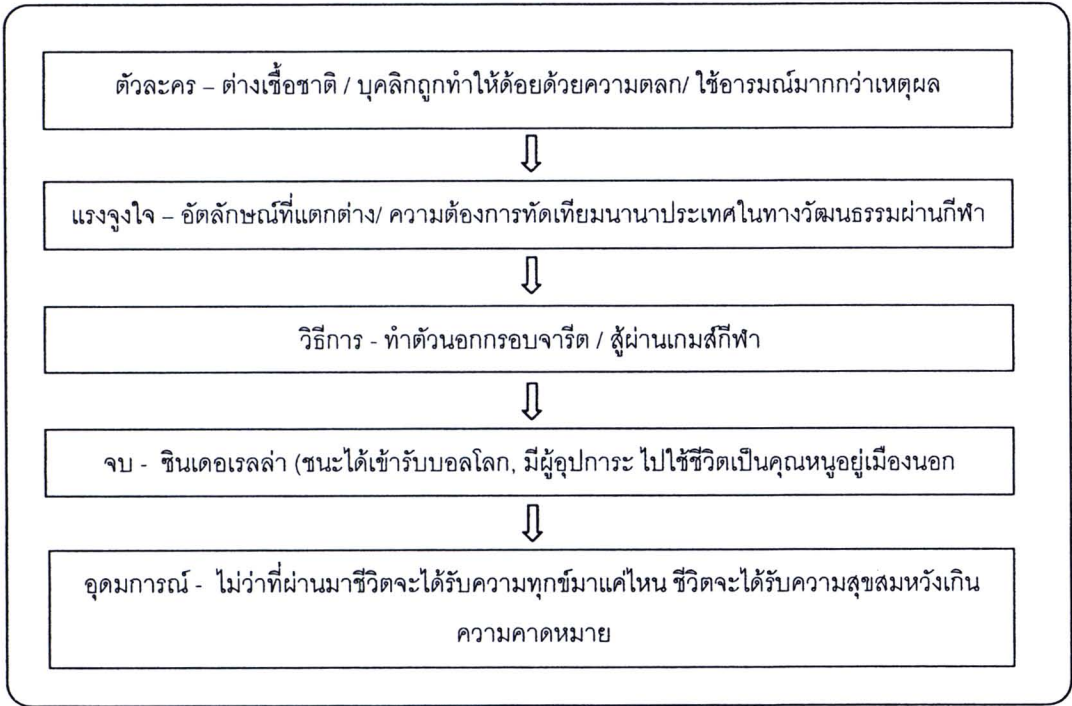
ภาพที่ 6-9: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์
“สู้ด้วยแนวทางสันติ แม้กฎหมายจะไม่ยุติธรรม”

จุดร่วม ที่ปรากฏในภาพยนตร์กลุ่มนี้ ได้แก่ (1) ทั้งหมดเป็นประเด็นเชิงการเมือง เศรษฐกิจ (2) ขนชั้นกลางได้ไปเข้ามามีส่วนในการต่อสู้ ในฐานะผู้ให้คำแนะนำ (3) มีคนที่ร่วมอยู่ในการต่อสู้ หรือได้รับความช่วยเหลือเสนอให้ใช้ หรือเลือกวิธีการรุนแรงในการต่อสู้ แต่ผู้ขัดแย้งปฏิเสธ

3.4 **อุดมการณ์ปลอบประโลม : ไม่ว่าที่ผ่านมาชีวิตจะได้รับความทุกข์มาแค่ไหน จะได้รับความสุขเกินความคาดหมาย**

3.4.1 “ชีวิตได้รับความสุขสมหวังเกินความคาดหมายในที่สุด”

ภาพยนตร์ที่ประกอบสร้างเรื่องเล่าจนนำไปสู่อุดมการณ์ปลอบประโลมว่า “ไม่ว่าที่ผ่านมาชีวิตจะได้รับความทุกข์มาแค่ไหน จะได้รับความสุขเกินความคาดหมาย” ล้วนแต่เป็นภาพยนตร์เกี่ยวกับตัวละครขัดแย้งที่มีความแตกต่างทางด้านเชื้อชาติทั้งสิ้น ได้แก่ “ข้าววนอกนา (2518)” และ “หมากเตะรีเทรินส์ (2549)”

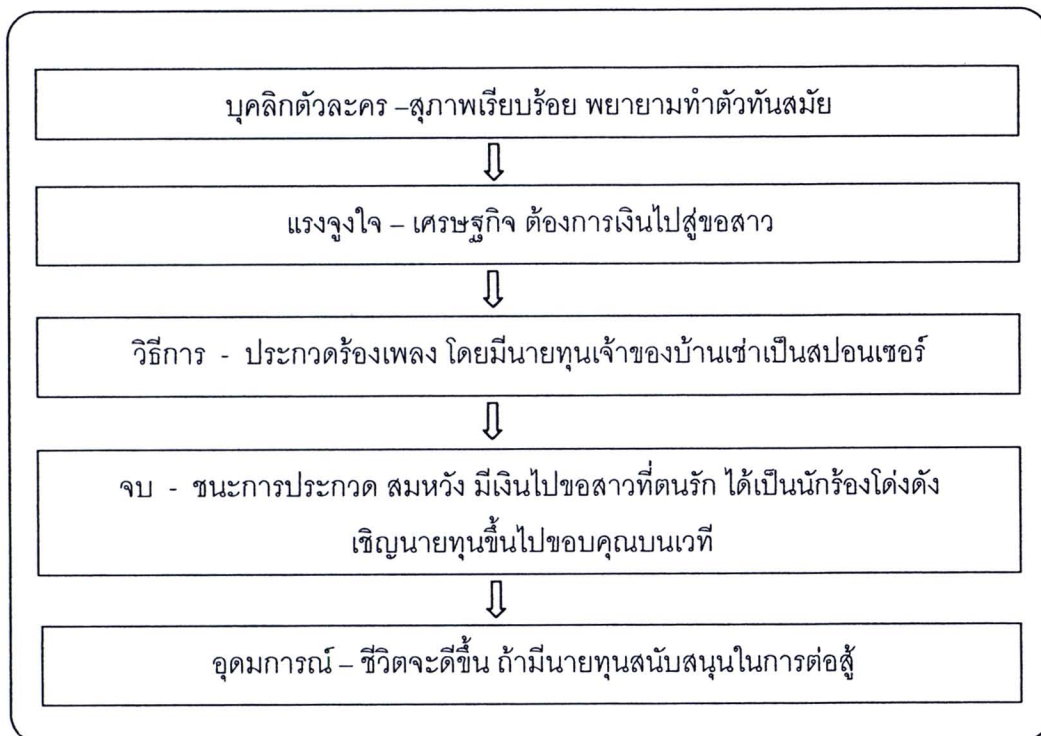
ภาพที่ 6-10: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์ “ชีวิตได้รับความสุขสมหวังเกินความคาดหมายในที่สุด”

จุดร่วม ภาพยนตร์เกี่ยวกับผู้ขัดแย้ง ที่มีความแตกต่างเรื่องเชื้อชาติ

3.5 อุดมการณ์ครอบงำ

3.5.1 “ชีวิตของคนชั้นล่าง จะสมหวัง ถ้ามีนายทุนสนับสนุน”

ภาพยนตร์ที่การประกอบสร้างเรื่องเล่าซึ่งนำไปสู่อุดมการณ์ในการขัดแย้งว่า “ชีวิตจะดีขึ้น ถ้ามีนายทุนสนับสนุนในการต่อสู้” นั้น ได้แก่ ภาพยนตร์เรื่อง “อีสานโรงงาน (2534)” ซึ่งเป็นภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในมุมมองอุดมการณ์หลัก ประเด็นเชิงอัตลักษณ์ ปรากฏรูปแบบในการประกอบสร้างเรื่องเล่าดังนี้

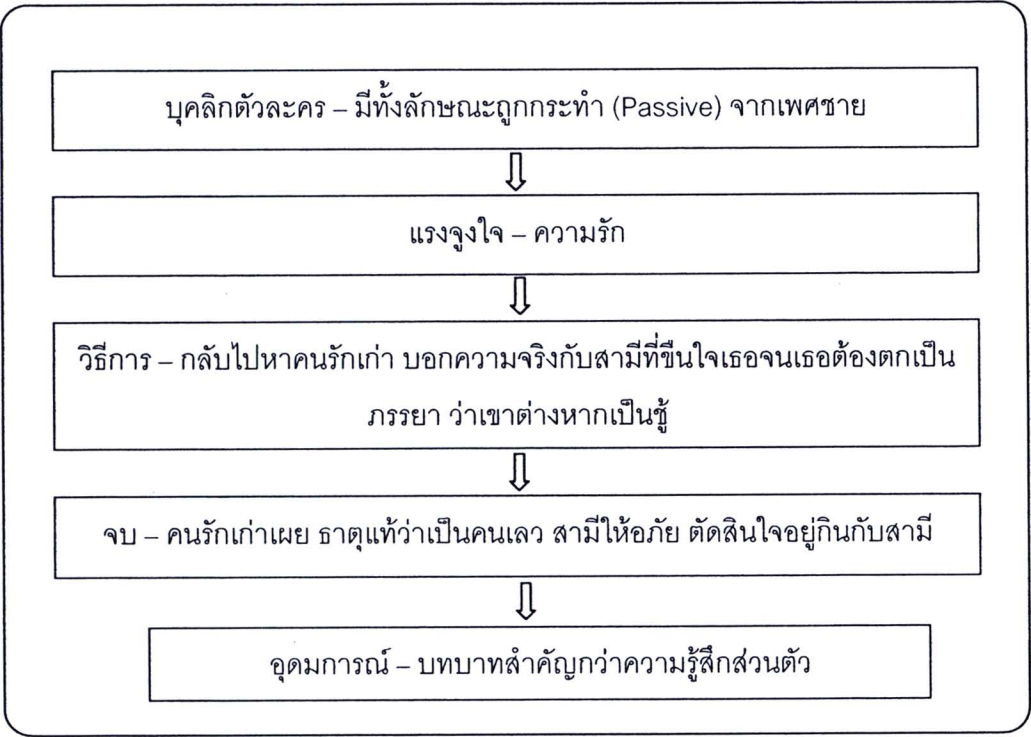
ภาพที่ 6-11: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์

“ชีวิตของคนชั้นล่าง จะสมหวัง ถ้ามีนายทุนสนับสนุน”

3.5.2 “บทบาทสำคัญกว่าความรู้สึกส่วนตัว”

ภาพยนตร์ที่การประกอบสร้างเรื่องเล่าซึ่งนำไปสู่อุดมการณ์ในการขัดแย้งว่า “แม้จะมีคนรักมาก่อน แม้จะเป็นเมียอย่างไม่เต็มใจ ก็คิดเสียว่าเป็นโชคชะตา ยอมรับสิ่งนั้น และเป็นเมียที่ดีต่อไป” ปรากฏในภาพยนตร์เรื่อง “ชู (2516)” ซึ่งเป็นภาพยนตร์ที่ถูกจัดอยู่ในมุมมองอุดมการณ์ขัดแย้ง ประเด็นการต่อสู้เชิงอัตลักษณ์

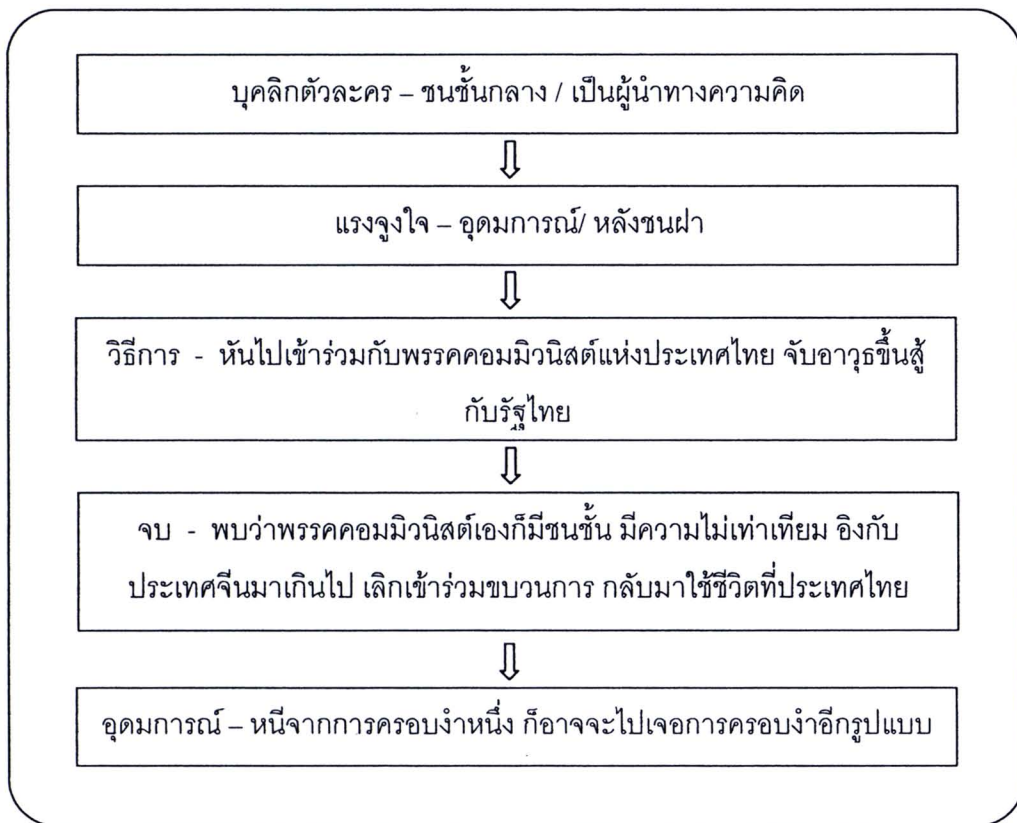
ปรากฏรูปแบบในการประกอบสร้างเรื่องเล่าดังนี้

ภาพที่ 6-12: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์
“บทบาทสำคัญกว่าความรู้สึกส่วนตัว”

3.6 หนังสือปะจระเข้

ภาพยนตร์ที่การประกอบสร้างเรื่องเล่าซึ่งนำไปสู่อุดมการณ์ในการขัดแย้งว่า “หนีจากการครอบงำหนึ่ง ก็อาจจะไปเจอการครอบงำอีกรูปแบบหนึ่ง หรือ หนังสือปะจระเข้” นั้นปรากฏในภาพยนตร์เรื่อง “14 ตุลาสงครามประชาชน (2544)” ซึ่งถูกจัดอยู่ในกลุ่มมุมมองอุดมการณ์หลัก ประเด็นเชิงการเมืองเศรษฐกิจ ซึ่งปรากฏรูปแบบในการประกอบสร้างเรื่องเล่า ดังนี้

ภาพที่ 6-13: การประกอบสร้างการเล่าเรื่องเพื่อผลิตอุดมการณ์ “หนีเสือปะจระเข้”

จากโครงเรื่องทั้งหมดนี้แสดงให้เห็นถึงการร้อยเรียงองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งมีรายละเอียดแตกต่างกัน เข้าเป็นโครงเรื่องเฉพาะของอุดมการณ์แต่ละแบบ ต่อไปนี้จะนำอุดมการณ์แต่ละประเภทไปจำแนกตามกลุ่มคนประเภทต่างๆ ที่ขัดขึ้น/ต่อสู้ อำนาจของสังคม

4. อุดมการณ์ที่ปรากฏในภาพยนตร์เกี่ยวกับกลุ่มคนที่ขัดขึ้นอำนาจของสังคมกลุ่มต่างๆ

จากอุดมการณ์ทั้งหมด 5 ประเภทใหญ่ ได้แก่ (1) อุดมการณ์ให้ผู้ขัดขึ้น "สู้" (2) อุดมการณ์ให้ผู้ขัดขึ้น "ถอย" (3) อุดมการณ์ที่เน้นแนวทางการต่อสู้ (4) อุดมการณ์ปลดปล่อยประโลม (5) อุดมการณ์ครอบงำ และอื่นๆ จำแนกตามแต่ละกลุ่ม ประเภทของผู้ขัดขึ้นอำนาจของสังคม อันได้แก่

- (1) กลุ่มภาพยนตร์ที่บุคคลหรือกลุ่มขัดขึ้นอำนาจของสังคมต่อสู้เพื่อให้มีชีวิตที่ดีขึ้น หรือ ประเด็นเชิงการเมือง เศรษฐกิจ
 - (1.1) ภาพยนตร์เกี่ยวกับชนชั้นล่างในเมือง และชนบท
 - (1.2) ภาพยนตร์เกี่ยวกับชนชั้นกลางซึ่งสู้เพื่อชนชั้นล่าง
- (2) กลุ่มที่ต่อสู้เพื่ออัตลักษณ์ การให้ความหมายของสังคมต่อการขัดขึ้นอำนาจของสังคม หรือ ประเด็นเชิงอัตลักษณ์
 - (2.1) ภาพยนตร์เกี่ยวกับเพศที่สาม
 - (2.2) ภาพยนตร์เกี่ยวกับคนต่างเชื้อชาติศาสนา
 - (2.3) ภาพยนตร์เกี่ยวกับผู้หญิง ซึ่งจำแนกเป็น
 - โสเภณี
 - ผู้หญิงที่ถูกทำให้อยู่ชายขอบจากพฤติกรรมทางเพศ
 - เมียน้อย เมียเก็บ
 - ผู้หญิงที่ถูกข่มขืน
 - ผู้หญิงที่ละเมิดจารีตในการครอง
 - ผู้หญิงเก่งที่ไม่ยอมจำนนต่อจารีตของสังคม
 - (2.5) ภาพยนตร์เกี่ยวกับอันธพาล ผู้กระทำความผิดกฎหมาย
 - (2.6) ภาพยนตร์เกี่ยวกับคนบ้า และอื่นๆ โดยมีรายละเอียดดังนี้

ตารางที่ 6-2 (ต่อ) : ยุทธศาสตร์ดำเนินงานตามกลุ่มที่วัดขึ้นอำนาจของสังคมกลุ่มต่างๆ

ตัวแปร	ยุทธศาสตร์ให้รู้	ยุทธศาสตร์ให้ถ้อย					ยุทธศาสตร์เน้นแนวทางต่อสู้	ยุทธศาสตร์ปลดปล่อย	ยุทธศาสตร์ควบคุมบังคับ	อื่นๆ
		รู้เรื่องปัญหาและสาเหตุของปัญหา	รู้เรื่องความต้องการของประชาชน	รู้เรื่องความต้องการของประชาชน	รู้เรื่องความต้องการของประชาชน	รู้เรื่องความต้องการของประชาชน				
ผู้หญิงที่ ละเมิดจารีต การครองคู่	รู้เรื่องปัญหาและสาเหตุของปัญหา	3	-	1	1	1	1	1	1	1
	รู้เรื่องความต้องการของประชาชน	1	-	1	1	1	1	1	1	1
	รู้เรื่องความต้องการของประชาชน	1	-	1	1	1	1	1	1	1
	รู้เรื่องความต้องการของประชาชน	1	-	1	1	1	1	1	1	1
	รู้เรื่องความต้องการของประชาชน	1	-	1	1	1	1	1	1	1
ผู้นำ นักโทษ	รู้เรื่องปัญหาและสาเหตุของปัญหา	3	-	1	1	1	1	1	1	1
	รู้เรื่องความต้องการของประชาชน	1	-	1	1	1	1	1	1	1
	รู้เรื่องความต้องการของประชาชน	1	-	1	1	1	1	1	1	1
	รู้เรื่องความต้องการของประชาชน	1	-	1	1	1	1	1	1	1
	รู้เรื่องความต้องการของประชาชน	1	-	1	1	1	1	1	1	1
รวม		12	7	5	2	25	14	4	22	4

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่าเมื่อพิจารณาจำแนกตามกลุ่มประเภทของผู้จัดขึ้นแล้ว อุดมการณ์ให้ผู้จัดขึ้น “สู้” นั้น จะปรากฏในกลุ่มภาพยนตร์ที่ต่อสู้เชิงอัตลักษณ์ เฉพาะบางกลุ่มเท่านั้น ได้แก่ เรื่องของเพศที่สาม, ผู้หญิงเก่งที่ไม่ยอมจำนนต่อจารีตของสังคม, ผู้หญิงที่ถูกข่มขืน และในประเด็นเชิงการเมือง เศรษฐกิจ ที่มีชนชั้นกลางเป็นผู้นำในการต่อสู้

ส่วนกลุ่มภาพยนตร์ที่ประกอบสร้างอุดมการณ์ให้ถอยและให้สู้พอๆ กัน ผสมกับอุดมการณ์อื่น ผสมกันไป ได้แก่ ภาพยนตร์เกี่ยวกับชนชั้นล่าง ที่มีอุดมการณ์ที่เน้นการต่อสู้แบบสันติวิธี และ อุดมการณ์ครอบงำ อยู่ด้วย และภาพยนตร์เกี่ยวกับคนต่างเชื้อชาติ ศาสนา ที่มีอุดมการณ์ครอบงำ และอุดมการณ์ปลอบประโลมปนอยู่ด้วย

ส่วนกลุ่มภาพยนตร์ที่ผู้เล่าเรื่องผ่านระบบสัญลักษณ์ในภาพยนตร์มักประกอบสร้างอุดมการณ์ให้ “ถอย” ทั้งหมด ไม่มีโอกาสได้ลุกขึ้นสู้เลย ได้แก่ ผู้หญิงที่ถูกทำให้อยู่ชายขอบจากพฤติกรรมทางเพศ, เมียน้อย เมียเก็บ, ผู้หญิงที่ละเมิดจารีตในการครองคู่ และอันธพาล

จากข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นว่าผู้สร้างจากจุดยืนของผู้ชาย ชนชั้นกลาง / สูง เน้นการใช้อำนาจเข้าไปจัดการ “ผู้หญิง” มากที่สุด กว่าผู้จัดขึ้นประเภทอื่นๆ โดยใช้หลักจารีตเข้าไปควบคุมพฤติกรรมของผู้หญิงในชีวิตประจำวัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าในโลกของภาพยนตร์แล้วความเท่าเทียมกันระหว่างเพศหญิงกับเพศชาย ไม่เคยปรากฏอย่างแท้จริง แต่ก็มีผู้หญิงบางกลุ่มที่หลุดออกไปจากการควบคุมนี้ได้อย่างผู้หญิงเก่ง หรือผู้หญิงที่ถูกข่มขืน แต่ก็ยังแฝงไว้ด้วยการลงโทษอยู่ในที่ เช่น ให้เธอไม่ประสบความสำเร็จในความรัก หรือ การถ่ายภาพที่เน้นสัดส่วนสรีระเพื่อที่จะกล่าวโทษพวกเธอว่าที่โดนข่มขืน เพราะเปิดเผยร่างกาย ขณะที่ผู้สร้างเรื่องเล่าผ่านระบบสัญลักษณ์ในภาพยนตร์เปิดโอกาสให้ชัยชนะ ผู้จัดขึ้นฯ กลุ่มเพศที่สาม ลุกขึ้นสู้ต่ออำนาจของสังคม ซึ่งอาจเป็นไปได้ว่าที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะผู้จัดขึ้น เพศที่สาม นั้นเป็นปัญหาของชนชั้นกลาง

ในบทนี้การวิเคราะห์อุดมการณ์ที่ปรากฏในภาพยนตร์ทั้ง 57 เรื่อง ที่ถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2513 – 2550 ทำให้เห็นว่าทั้งอุดมการณ์หลัก และอุดมการณ์จัดขึ้น ต่างก็ใช้พื้นที่ภาพยนตร์ในการประกอบสร้างเรื่องเล่าของ “ผู้จัดขึ้นอำนาจของสังคม” ด้วยท่าทีของตนเอง เนื่องจากภาพยนตร์เป็นสื่อที่สร้างพื้นที่กึ่งลวง กึ่งจริง ให้อุดมการณ์สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ดังนั้นการเล่าเรื่องของผู้จัดขึ้นเกือบครึ่งหนึ่งของภาพยนตร์ปี พ.ศ. 2513 – 2550 ที่ใช้ในการศึกษารุ่นนี้ จึงมิใช่มีแต่การเล่าที่ยอมรับในตัวตนของผู้จัดขึ้นฯ หรือสนับสนุนให้ผู้จัดขึ้นอำนาจของสังคม แต่เป็นการเล่าเพื่อที่จะแสดงให้เห็นว่า หากคนดูลุกขึ้นมาจัดขึ้นอำนาจของสังคมแล้ว พวกเขาจะต้องเจอบทลงโทษ อย่างไรบ้าง